

RECENZIJAS

Vana Tallinn, XXIV (XXVIII). Vāljaandja Raimo Pullat. Tallinn: Estopol, 2013. 368 lk. ISSN 1406-5908. (*Senā Tallina*, XXIV (XXVIII). Izdevējs Raimo Pullats)

Vana Tallinn, XXV (XXIX). Vāljaandja Raimo Pullat. Tallinn: Estopol, 2014. 528 lk. ISSN 1406-5908. (*Senā Tallina*, XXV (XXIX). Izdevējs Raimo Pullats)

VANA TALLINN

XXIV (XXVIII)

VANA TALLINN

XXV (XXIX)

Pilsētu vēstures pētniekiem un plašākam Baltijas vēstures interesentu lokam ir iespēja iepazīties ar 2013. un 2014. gadā izdotiem Tallinas vēsturei veltītiem sērijas “Vana Tallinn” kārtējiem – XXIV un XXV – sējumiem. Kā lasāms XXV sējuma ievadā, tās ir pēdējās šīs regulāri iespīestās sērijas grāmatas, kas sagatavotas profesora Raimo

Pullata vadībā.¹ Turpmāk sērijas izdošana pāries Tallinas pilsētas arhīva ziņā, kur noritēs saistībā ar padziļinātu arhīva dokumentu izpēti un Tallinas vēstures triju sējumu sagatavošanu publicēšanai 2019. gadā. Atskatu uz sērijas “Vana Tallinn” tapšanas gaitu, raksturu un redakcijas centieniem sniedz Raimo Pullata ievads igauņu un angļu valodā noslēdzošajā XXV sējumā.

Abiem jaunākajiem sējumiem piemīt iezīmes, kas ir raksturīgas visai sērijai. Pirmkārt – plaša ģeogrāfiska pieeja pilsētu vēstures problēmām, piesaistot autoru pulkam pētniekus no citām zemēm un iepazīstinot ar viņu risinātām pilsētu vēstures problēmām. Otrā iezīme ir plašs un starpdisciplinārs tematiskais aspekts, kā arī tam atbilstošais hronoloģiskais diapazons no senākiem gadsimtiem, par kuriem liecības sniedz arheoloģija, līdz pat mums laika ziņā tuviem – 20. gadsimta notikumiem.

Tāpat gadu gaitā izveidojusies noteikta sējumu struktūra. Pamatdaļu veido raksti, kas tapuši uz oriģinālu pētījumu pamata. Tiem seko šaurāka rakstura pilsētu vēstures jautājumu apskati, jaunu arhīva avotu un retu attēlu publicējumi. Katrā sējumā ievietotas arī jaunāko Igaunijā un citur iespiesto pētījumu recenzijas un anotācijas. Noslēgumā ir informācija par pilsētu vēstures pētniecības aktuālajiem notikumiem un personālijas.

Kā ierasts, atverot kārtējo “Vana Tallinn” sējumu, vispirms var iepazīties ar jaunākajiem arheologu pētījumiem, kas satur informāciju par Tallinas un citu pilsētu senāko apbūvi. XXIV sējumu ievada mūžībā aizgājušā vēsturnieka Rasmusa Kangropola (*Rasmus Kangroopool*) raksts par Tallinas topogrāfiju 14. gadsimtā – dāņu valdīšanas laikā un pēc pakļaušanas Ordenim (1310.–1365. g.). Arheoloģiskās liecības autors papildinājis ar arhīvu dokumentiem, kuros fiksēti darījumi ar zemes īpašumiem – pārdošana, ieķīlāšana u.c. Uz avotu pamata autors sniedz labi dokumentētu ieskatu tā laika pilsētas plānojuma

¹ Pirmie četri “Vana Tallinn” sējumi iznāca pirmskara Igaunijā 1936.–1939. gadā. Sērijas izdošana atjaunota 1991. gadā. To veica un ar neizsīkstošu enerģiju publicēšanu turpināja profesors Raimo Pullats. Pateicoties profesora erudīcijai un neatlaidībai, “Vana Tallinn” 24 gadu laikā izveidojās par regulāru sēriju: ik gadu ir nācis klajā jauns sējums. Kopumā iespiesti 25 sējumi ar apmēram 7000 lpp. vēsturisko tekstu.

attīstībā. Igaunijas seno pilsētu mājokļiem veltīts arī Antona Perna (*Anton Pärn*) raksts XXV sējumā “Par mājokļa interpretāciju Igaunijas agrīnā pilsētu celtniecībā”. Balstoties uz arheoloģisko materiālu, autors analizē Hāpsalu un Lihulas senāko akmens dzīvojamo māju plānojumu. Detalizēti aprakstītas “steinwerk” tipa mājas, kas Baltijas pilsētās ieviesās 13. gadsimta vidū līdz ar ieceļotājiem no Vācijas, kuri sekoja celtniecības ieradumiem agrākajā dzīves telpā – Vestfālenē un Lejassaksijā. Ragnara Nurka raksts iepazīstina ar Tallinas apcietinājumu ganību vārtu – līdz šim arheoloģiski nepētīta objekta celtniecības gaitu no 13. gadsimta otrās puses līdz 16. gadsimtam.

Pilsētu dzīvē mums tuvākā laikā ļauj ieskatīties Enna Kinga (*Enn Küng*) raksts XXIV sējumā par valsts pasta darbības sākumiem Tallinā zviedru varas laikā 17. gadsimtā. Apkopotas ziņas par pirmajiem pasta darbiniekiem, viņu pienākumiem, atalgojumu, pasta piegādes organizēšanu, ceļiem un finansēšanu. Savukārt Aigi Hēro (*Aigi Heero*) pētījums veltīts pilsētas garīgai un kultūras dzīvei 16.–17. gadsimtā. Autore pievēršas laicīgās poēzijas pirmajiem soļiem Tallinā. Vērtējot Tallinas ģimnāzijas profesora Timoteja Polusa sēru dzejojumus, autore parāda, kā pilsētā sākās dzejas rakstīšana vācu valodā agrāk valdošās latīņu valodas vietā. Rakstā apkopoti dati par attiecīgo dzejojumu formu un struktūru, uzsvērts inovatīvais raksturs. Secināts, ka atteikšanās no latīņu valodas poēzijā sekmēja arī igauņu dzejas sākumu. Ieskatu grāmatu tirgū Tallinā 17. gs. otrajā pusē sniedz XXV sējumā ievietotais Tiju Reimo (*Tiiu Reimo*) raksts par grāmatām tirgotāja A. J. Beckera veikalā. Par interesēm tā laika grāmatu tirgū ļauj spriest plašais grāmatu uzskaitījums – 1298 vienības un to daudzpusīgā satura apskats, kas sniegts rakstā. Kopumā tas dod labu ieskatu sava laika intelektuālajā pieprasījumā un piedāvājumā. Vēl no tēmas viedokļa vērā ņemams autores sniegtais pārskats par līdz šim veiktiem grāmatu tirdzniecības un mājas bibliotēku vēstures pētījumiem Igaunijā.

Vairāki raksti ataino pilsētu vēsturi 16.–17. gadsimtā plašākā reģionālā skatījumā. Somu pētnieka Sepo Ālto (*Seppo Aalto*) raksts “Tallinas un Livonijas nozīme Helsinkiem 1500–1600” XXIV sējumā veltīts sakariem pāri Baltijas jūrai laikā pēc Igaunijas ziemeļu daļas nonākšanas Zviedrijas pakļautībā, kad līdz ar tirdzniecības sakaru paplašināšanos ietekme no Somu līča dienvidu piekrastes

Helsinkos kļuva sevišķi izteikta. No reģionālā pilsētu vēstures viedokļa vērā ņemams tajā pašā sējumā ievietotais poļu vēsturnieka Andžeja Klondera (*Andrzej Klonder*) pētījums “Kāda alus brūvera māja. Turīgu namnieku dzīves standarts Elbingā 17. gs. otrajā pusē”, kurā uz dokumentu materiāla pamata raksturotas pilsētnieku mājokļa telpu funkcijas un iekārtojums Baltijas jūras dienvidu piekrastes ostas pilsētā.

Būtiska vieta abos sējumos atvēlēta pilsētu dzīvei 18. gadsimtā – apgaismības laikmetā. Īpašu ievēribu pelna profesora Raimo Pullata raksti par pilsētnieku dzīvesveidu, tēma, kas jau ilgāku laiku ir pētnieka uzmanības centrā. Pētījumi ir balstīti uz arhīvu dokumentiem – mantojumu sarakstiem, kas ļāvuši iegūt dokumentētu priekšstatu par tā laika pilsētnieku svarīgākajām dzīves jomām. XXIV sējumā publicēts pilsētnieku dzīves telpām un apģērbam veltīts pētījums. Raksturota pilsētu apbūves attīstība, tās saistība ar reljefu un ūdenstilpju novietojumu, vērtēts vēsturisko notikumu gaitas iespaids uz celtniecības vēriena pieaugumu 18. gadsimtā. Izsekojot pie dažādām sociālām grupām piederīgo iedzīvotāju – rātes locekļu, tirgotāju, izglītotā slāņa, amatnieku, rokpeļņu – apmešanos noteiktās pilsētas daļās, parādīta sociālā statusa un nodarbes rakstura loma dzīvesvietas izvēlē. Tallinas iedzīvotāju garderobes atainojums raksta otrajā daļā kārtējo reizi apstiprina vērtīgo un daudzpusīgo informāciju par pilsētnieku dzīvesveidu mantojumu sarakstos. Autors papildinājis to ar tā laika vēsturisko tekstu, attēlu un muzeju priekšmetu liecībām. Rezultātā sniegts sistematizēts pārskats par Tallinas iedzīvotāju – sieviešu, vīriešu, bērnu tā laika apģērbu kopumā un detaļās. Turklāt ieskats pētījumos par attiecīgo tēmu apkārtējās zemēs autoram ļāvis raksturot Tallinas iedzīvotāju garderobi salīdzinājumos. Secināts, ka vietējo apģērba stilu pārsvarā noteica rosīgie tirdzniecības un kultūras sakari ar Rietumu zemēm. Tas izpaudās apģērba piederumu sortimentā, kvalitātē, Londonas, Parīzes u.c. modes centru ietekmē. Tallinā – 18. gadsimtā nozīmīgā ostas pilsētā – tai laikā valdīja Rietumeiropas komerciālā un patēriņa sistēma.

Ne mazāk rūpīgi izstrādāts ir Raimo Pullata pētījums par Tallinas iedzīvotāju ēšanas un dzeršanas ieradumiem, kas lasāms XXV sējumā. Arī tas balstīts uz 18. gadsimta dokumentiem – īpašumu mantojumu sarakstiem. Autors iziet no tēzes par uztura kultūru kā Eiro-

pas civilizācijas būtisku komponentu. Tālab arī šī pētījuma izklāsta gaitā konsekventi sniegti salīdzinājumi ar atbilstošo materiālu – pilsētnieku uzturu citās Baltijas jūras apkaimes zemēs. Raksta ievadā ir tēmas historiogrāfijas pārskats, vērtēti nozīmīgākie uztura kultūras pētījumi kaimiņzemēs. Autors detalizēti analizē dokumentu liecības par Baltijas pilsētnieku ēdienu struktūru un īpatnībām, ēšanas un dzeršanas paradumiem. Izsekota arī dzērienu un baudvielu – alkohola, kafijas, tējas, šokolādes un tabakas ieviešanās gaita. Aprakstīti trauki, kas lietoti ēdiena gatavošanai un pasniegšanai. Dokumentu dati apkopoti tabulās, kas uzskatāmi atspoguļo izmaiņas 18. gadsimta gaitā. Secinājumos autors uzsver Eiropas kulinārijas ietekmi Baltijā kā daļu no kopīgā Rietumu kultūras integrācijas procesa. Vienlaikus rakstā parādītas Baltijas pilsētnieku vietējās uztura īpatnības. Kā Baltijai raksturīgas iezīmes tās saglabājās arī turpmākā laikā, piemēram, kartupeļu lielāks īpatsvars produktu izvēlē. Kopumā Raimo Pullata pētījums vērtējams kā izteiksmīgs papildinājums Hanzas reģiona kulinārijas kultūras attīstības kopainā.

Abos “Vana Tallinn” pēdējos sējumos ir vairākas vērā ņemamas publikācijas arī par citām pilsētnieku dzīves jomām 18. gadsimtā. Ivāra Leimusa pētījums XXV sējumā ataino pārmaiņas naudas apgrozībā pēc Igaunijas nonākšanas Krievijas sastāvā. Parādīta apgrozībā esošo valūtu dažādības palielināšanās pēc tam, kad Rietumu naudas vienībām pievienojās Krievijas nauda. Ar īpašumu inventāru dokumentāliem datiem izsekota dažādas izcelsmes naudas nozīme apgrozībā. Valūtu kurss 18. gadsimta beigās atainots tabulās. Noslēgumā parādīta atšķirība, kāda pastāvēja Baltijas igauņu un latviešu daļā, kurā vēl 19. gadsimta sākumā lielāku nozīmi saglabāja Rietumu naudas vienības.

Tenisa Libeka (*Tõnis Liibek*) rakstā XXV sējumā vērtēts Tallinas attēlojums 18. gadsimta zīmējumos. Pēc autora pārlicības ir nepieciešams turpināt meklējumus, jo iepriekšējo gadsimtu attēlu materiāls vēl nav apzināts pilnībā. Marge Rennita (*Marge Rennit*) XXIV sējumā publicējusi rakstu, kurā vērtēts Igaunijas lielāko pilsētu – Tallinas, Tartu un Narvas tēlojums 18. un 19. gadsimta ceļojumu aprakstos. Publikācija pārstāv pēdējā laikā Eiropā populāro imagoģijas metodi, kas vērtē aprakstus no to radīto priekšstatu, nevis no empīriskās īstenības viedokļa. Izcelti tie aprakstu momenti, kuri sevišķi varēja

ietekmēt tā laika uzskatus par attiecīgo pilsētu. Kajas Tīselas (*Kaja Tīsel*) raksta “Novērojumi par sieviešu dzīvi Tallinā 18. gs. beigās un 19. gs. pirmajā pusē” (XXV sējumā) pamatā ir ziņas attiecīgā laika sacerējumos par dažādiem sociāliem slāņiem piederīgo sieviešu saimnieciskiem pienākumiem, izglītības iespējām, sabiedrisko dzīvi, interesēm, morāli u.c. dzīves jomām.

Tallinas 19. gadsimta vēsturei veltīts nu jau mūžībā aizgājušā vēsturnieka Pēta Sillaotsa (*Peet Sillaots*) pētījums XXV sējumā par kādas tā laika ievērojamas tirdzniecības firmas darbību. Ar arhīva dokumentu datiem – tirdzniecības nama saraksti un ierakstiem darījumu grāmatās izsekoti tirdzniecības sakari ar ārzemju partneriem, ievesto un izvesto preču veids un daudzums, kā arī ārējās tirdzniecības problēmas karadarbības – kontinentālās blokādes apstākļos. Dzīvi Tallinā 20. gadsimta sākumā pētījusi Karina Hallasa-Murula (*Karin Hallas-Murula*). XXV sējumā publicētā rakstā autore ataino Tallinas plānošanas norisi – pirmā starptautiskā konkursa organizēšanu atbilstoši jaunā laikmeta prasībām. Izsekota attiecīgās komisijas dibināšana un darbība, akcentējot pasākumu savam laikam visai moderno ievirzi.

Pilsētu vēsturei nozīmīgs jauns materiāls un informācija par jauniem pētījumiem atrodami arī grāmatu nodaļās “Pārskati”. XXIV sējumā publicēti divi, XXV sējumā – deviņi informatīvi pārskati. Tie būtiski papildina Igaunijas un kaimiņzemju pilsētu vēstures pētīšanas kopainu. Vēl atzīmējama rubrika “Ex Archivo Civitatis Revaliensis”, kas iepazīstina lasītājus ar iepriekš nezināmu dokumentu tekstiem. Īpaši ņemams vērā XXIV sējumā publicētais Raimo Pullata apstrādātais Tallinas tirgotāja G. Fr. Ludlofa 1752. gada īpašuma saraksts, kas līdz tam zināmo attiecīgo dokumentu informāciju papildina ar vairākām jaunām detaļām.

Grāmatu noslēgumā ir apjomīgas sadaļas “Recenzijas, anotācijas”, kuras satur informāciju par pilsētu vēsturei veltītām jaunākām publikācijām ne vien Igaunijā, bet arī Latvijā, Polijā, Vācijā, Somijā u.c. zemēs. Atlasē galvenais akcents likts uz pētījumiem par Hanzas reģiona pilsētām. XXV sējumā turklāt sniegta “Vana Tallinn” visos 25 izdevumos publicēto pētījumu u.c. tekstu, kā arī sērijai veltītu recenziju pilna bibliogrāfija. Tā pārliciecināši apliecina izdevuma “Vana Tallinn” plašo tematisko spektru.

Noslēgumā jāuzsver, ka sērija “Vana Tallinn” ir ieguvusi tai raksturīgo augsto zinātnisko līmeni un nākusi klajā atzīstami regulāri, pateicoties tās atjaunotāja un tālākvirzītāja – pilsētu vēstures pētnieka profesora Raimo Pullata nerimtīgam darbam daudzu gadu ritējumā. 2015. gada 3. aprīlī Latvijas Zinātņu akadēmijas goda doktors Raimo Pullats sagaidījis savas dzīves kārtējo – 80. gadskārtu. Sveicam jubilāru dzimšanas dienā! Paldies par lielo zinātnisko devumu pilsētu vēstures izpētē. Vēlam veselību, spēku un radošu neatlaidību arī turpmāk.

Linda Dumpe